

Libos - inson madaniyatining ko`zgusi

Кийиниш одоби

ЛИБОС – ИНСОН МАДАНИЯТИНИНГ КЎЗГУСИ

Дилфуза РАХМАТУЛЛОЕВА,
УзФА Санъатшунослик институти директори ўринбосари,
санъатшунослик фанлари доктори, профессор

Инсон ҳаётида озиқ-овқат ва турар жой қанчалик муҳим бўлса, кийим ҳам ана шу зарур нарсалардан биридир. Чунки у инсонни иссиқ ва совуқ ҳаводан сақлайди, энг асосийси, уни уятга қўлишдан асрайди. Демак, айнан кийиниш сабаб ҳам инсон бошқа мавжудотлардан ажралаб туради.

Либослар нафақат инсонларнинг табиий ва эстетик эҳтиёжларини қўриқлади, шу билан бирга, уларда ҳар бир миллатнинг урф-одатлари, иқлимий муносабатлар, мафкура белгилари, диний эътиқод, нафосат ва эстетик меъзолар ўз асосини топган. Бундан ташқари, кийимларда инсон яшайдиган жой ва замон, унинг ҳаётийлиги, қувончи ёхуд айгули воқеалар намоян бўлади. Шу маънода либос инсоннинг иқтимоий келиб чиқиши, унинг ўзини хос хусусиятлари, ёши, жинси, феъл-атвори ва эстетик дидини ас эттиради.

Иқсоний муносабатларда ташқи кўриниш, яъни одамнинг кийими, юршиш-туриши, ҳолати, кифаси, ўзини тутиши муҳим аҳамият касб этиб, маълум маънода, шахснинг жамиятдаги ўрнини белгилайди. Шу сабаб ташқи кўринишнинг қараб, қарши оладилар, ақлингга қараб, кузатадилар ёки ташқи кифа кишини юзига таярқиларди, сингари фикрлари тез-тез эшитиб турарди. Иқтимоий ҳаётда шахснинг жамиятдаги даражасини белгилашда янги кифа, яъни инсоннинг муомала маданияти, тафаккур даражаси, билим савияси ва ҳоқазорлар етакчи омили

сифатида буй кўрсаткич, либос кишилик жамияти маданий ҳаётининг ажралмас исмига айланган даврдан бошлаб, шахснинг жамиятдаги мавқеини белгилашда муҳим омили сифатида яшаб келимоқда. Айнан ташқи кифа унинг умумий маданияти ва тарбия даражасининг кўрсаткичи сифатида қабул қилинади.

Шу маънода, муҳозафа қилишдан ташқари кийимнинг аҳборот бериш вазифаси ҳам бори, у қадимдан одамнинг қай иқтимоий табағга мансублиги ва қайси касбга таълуқлигини билдирувчи белги вазифасини ўтаган. Хусусан, Марказий Осиё халқларида кийим эгасининг қайси вилоятдан эканини, қай таборага мансублигини билдириб кийин бўлмаган. Ҳатто кийим енгининг узунлиги, ранги ёхуд безаги аёл кишининг турмушга чиққан ёки қиммаганидан аҳборот берган. Шу ўринда кийимнинг эстетик вазифасини ҳам таъкидлаш ўринлики, бунга дунёнинг турли музейларида намойиш этиладиган тарихий ва анъанавий либосларнинг гузал намуналари мисол бўла олади.

Уз тарихий тарихий давомиде қатта ўзгаришларга учраган кийимлар бугунги кунда вазифаси ва

функциясига қўра турқумланган. Бунда ёш ва жинс аломатлари, либос турқумида ишлатилиши, инсон фолпоятининг соҳаларида қўлланилиши, маъсумий қўринишлари, материалли инсоатта олинади.

Еш ва жинс аломатларига қўра, катталар, яъни эркак ва аёллар кийимига ва болалар — ўғил ва қиз болалариникига бўлинадиган миллий кийимларимиз қадимда бикинда унчалик қатта фарқ йилмаган бўлса-да, даврлар ўтиб, турли ташқи таъсирлар ва тараққий сабаб ўзгаришларга учраганини эътироф этиш ўринли. Бунда танқадларни таъбир бериш ҳолатлари кузатиляптики, бу асрий қадриятларимизга тамомилла зиддир.

Азгидан халқимизда маросим турга қараб, тўй ва мотам кийимлари фарқланган. Қараб мато ранги алоҳида аҳамият касб этган. Хусусан, тўй кийимлари, асосан, ёрқин рангларда, анкар оқ рангда бўлган бўлса, мотам маросимларида одатда одими кийинилган. Бунда, асосан, мовий, яшил, тўқ қўра рангдаги матолардан фойдаланилган. Тўри, ўтан асрада ташқи таъсирлар сабаб қўра рангдаги кийимлар бу маросимларда етакчилик касб этиди. Аста-секин бу ранг

сўнгги йилларда бирмунна урф бўлди, хусусан, келинчалар сарпосидан муносиб ўрин олди. Қолаверса, маданиятимизда турли даражада ташқи этилган табиқотлар бунга анча жонланганди. Бироқ танқад оғлиш жон, у аёлларимиз кийиниш маданиятининг асоси, тарихий қўраимига айланмапти.

Қолаверса, халқимиз орасида кийимни вазифасига қараб фарқламаётганлар қўрайиб бораётгани тасвиф ўйнолади. Фолпоятининг турли вазифаларига қўра, кийимлар маъшай кийим, спорт кийими, иш кийими, форма, шунингдек, саҳна кийимларига бўлилади. Шу сабаб ҳам турли машшотлар, хусусан, ишхона учун ёки бооор-ўчарга мўлжалланган кийимда тўй-ҳашам, байрам таъбири ёки театр-га бораёмиз. Бу маросимлар учун, албатта, кийимнинг башанг турини танлаёмиз. Бироқ аёлларимиз орасида хурсандчилик маросимлари учун мос башанг кийимларда бирор заруритсиз ишга бориш, шунингдек, таъриқоларни ўринсиз таъбир олиш ҳолатлари ҳам йўқ эмас. Сўнгги йилларда ҳатто мотам маросимларига ҳам таъриқоларни таъбир бериш ҳолатлари кузатиляптики, бу асрий қадриятларимизга тамомилла зиддир.

Азгидан халқимизда маросим турга қараб, тўй ва мотам кийимлари фарқланган. Қараб мато ранги алоҳида аҳамият касб этган. Хусусан, тўй кийимлари, асосан, ёрқин рангларда, анкар оқ рангда бўлган бўлса, мотам маросимларида одатда одими кийинилган. Бунда, асосан, мовий, яшил, тўқ қўра рангдаги матолардан фойдаланилган. Тўри, ўтан асрада ташқи таъсирлар сабаб қўра рангдаги кийимлар бу маросимларда етакчилик касб этиди. Аста-секин бу ранг

қўрадалик кийимларга ҳам кирди. Бугунги кунда нафақат аёллар, ҳатто ёшгина қўрачаларнинг бошдан-оёқ қўра рангдаги уст-бошга ўралиб олишига ҳам ташқи таъсирлар сабаб бўлмоқда. Ахир, ўйлаб кўрин, ҳаво кескин континентал миқтатда яшаймиз. Қўра ранг иссиқни ўзинга тортиш қувватига эга. Бугунгидек ҳаво иссиқ бўлган кунларда қўра рангдаги кийим эгасининг тана ҳарорати қўрадалашига сабаб бўлиши, бу эса саломатлик учун зиён эканини ҳам унутмаслигимиз лозим. Мутахассислар бундан қўрадалашда ёрқин рангларда кийинишни беҳиз тасвиф этмайдилар. Бунда, асосан, мовий, яшил, тўқ қўра рангдаги матолардан фойдаланилган. Тўри, ўтан асрада ташқи таъсирлар сабаб қўра рангдаги кийимлар бу маросимларда етакчилик касб этиди. Аста-секин бу ранг

қўрадалик кийимларга ҳам кирди. Бугунги кунда нафақат аёллар, ҳатто ёшгина қўрачаларнинг бошдан-оёқ қўра рангдаги уст-бошга ўралиб олишига ҳам ташқи таъсирлар сабаб бўлмоқда. Ахир, ўйлаб кўрин, ҳаво кескин континентал миқтатда яшаймиз. Қўра ранг иссиқни ўзинга тортиш қувватига эга. Бугунгидек ҳаво иссиқ бўлган кунларда қўра рангдаги кийим эгасининг тана ҳарорати қўрадалашига сабаб бўлиши, бу эса саломатлик учун зиён эканини ҳам унутмаслигимиз лозим. Мутахассислар бундан қўрадалашда ёрқин рангларда кийинишни беҳиз тасвиф этмайдилар. Бунда, асосан, мовий, яшил, тўқ қўра рангдаги матолардан фойдаланилган. Тўри, ўтан асрада ташқи таъсирлар сабаб қўра рангдаги кийимлар бу маросимларда етакчилик касб этиди. Аста-секин бу ранг

қўрадалик кийимларга ҳам кирди. Бугунги кунда нафақат аёллар, ҳатто ёшгина қўрачаларнинг бошдан-оёқ қўра рангдаги уст-бошга ўралиб олишига ҳам ташқи таъсирлар сабаб бўлмоқда. Ахир, ўйлаб кўрин, ҳаво кескин континентал миқтатда яшаймиз. Қўра ранг иссиқни ўзинга тортиш қувватига эга. Бугунгидек ҳаво иссиқ бўлган кунларда қўра рангдаги кийим эгасининг тана ҳарорати қўрадалашига сабаб бўлиши, бу эса саломатлик учун зиён эканини ҳам унутмаслигимиз лозим. Мутахассислар бундан қўрадалашда ёрқин рангларда кийинишни беҳиз тасвиф этмайдилар. Бунда, асосан, мовий, яшил, тўқ қўра рангдаги матолардан фойдаланилган. Тўри, ўтан асрада ташқи таъсирлар сабаб қўра рангдаги кийимлар бу маросимларда етакчилик касб этиди. Аста-секин бу ранг

латларни юзга келтирмоқда. Хусусан, бир неча йил илгари пляжга кишигагина мўлжалланган кийимларда одамлар энг шаҳар қўчаларда юриш уятлиги ҳақида гапирила бошланди. Бунга баданнинг қаттагина қисмини очиб қўйиш орасида қўриқилган уят ҳисобламидиган янги аёлларнинг шаклланаётгани сабаб бўлди. Қолаверса, иқлим кескин континентал бўлган заминимизга ёлқиси, бели, қандири оқиқ кийим қўйиш ўта оғир асоратли касалиқлар турининг қўрадаланишига сабаб бўлмаймикин, деган ҳақли фикр ўйнолади. Шу ўринда муқаддас ислом динимиз ҳам асарини ёлқиси дегаданда, айнан ана шу қўрадаларни ҳам эътиборга олган, деб ўйлаб қўласан.

Кийиниш маданиятида турли томондан қўрадаланган бу каби қўрадаларни аъналардан ватани, миллати таъдирга бефарқ бўлмаган ҳар бир кишини ўйлашга ўндаши табиий. Хусусан, эркакларнинг шорти, қалпи сингари оёқнинг сони ва бошқар қисми очиб иштон турпарини омма орасида қўйиш ҳам миллий аъналаримизга бутунлай ёғди.

Табиийки, бу фикрлар турли баҳсларга сабаб бўлиши мумкин, ҳали орамиздан модани тушунамаслик деб баъзоларлар ҳам қўрадалар. Бироқ кийимни вазифаси ва функциясига қўра, қўйиш, ёш хусусиятларини эътиборга олиш ва бунда миллий аъналаримизга беъэтибор бўлмаслик, мейёрларни сарқилган маъқул. Зеро, мода сўзи лотин тилидан олинган бўлиб, мейёр, усул, кифа, шакл, қанда, норма деган маъноларни билдиради. Демак, мода кийинишнинг ўзини хос мейёрга эга экани ва бу мейёр эса инсоннинг янада гузаллигини таъминлашга қўрадалган, инсон ушбу мейёрлар орқали нафақат маданий жиҳатдан, балки иқтимоий жиҳатдан ўзининг намоян этиб, имкониятларини сафарбар эта олишини кўрсатади.